

Boer in de Ardèche

Ritzo Holtman

Voorwoord

Saint-Fortunat-sur-Eyrieux is een dorp in de Ardèche met ongeveer 700 inwoners. De meeste gebouwen zijn grotendeels opgetrokken uit keien die met leem zijn samengevoegd. De bouwwijze maakt duidelijk dat het dorp een lange historie kent. Rond het dorp ligt een gebied met tamelijk ongerepte natuur; veel bossen met daartussen kronkelwegen en een enkele kleine boerderij. Op bescheiden schaal wordt wijn en groente verbouwd. Saint-Fortunat ligt aan de Eyrieux, één van de vier grote rivieren in de Ardèche. Het is niet duidelijk waarom het dorp ooit de naam Saint-Fortunat kreeg. De bewoners zijn namelijk bepaald niet bezocht door het fortuin.

In het gehucht Salée hebben Tineke en ik begin 2000 een ruim 400 jaar oude woning met voorheen agrarische grond gekocht. 's Ochtends voor dag en dauw de hectiek van de Randstad achter je laten en 's avonds arriveren op het platteland in de Ardèche waar de tijd lijkt stil te staan. Een groter en mooier contrast is nauwelijks denkbaar. Het was liefde op het eerste gezicht en dat was maar goed ook. Bij de aankoop was het namelijk een vochtig huis, moesten we de vaat met de hand doen en koken op flessengas, waren er overstromingen in de keuken, waren de elektrische leidingen brandgevaarlijk, vlogen de stoppen om je oren, verspreidde de septic-tank een penetrante geur, lekte het dak permanent en functioneerde de waterleiding gebrekkig. Acht jaar later zijn de gebreken aan het huis verholpen en is fors in het woongenot geïnvesteerd. Ik ken vanwege alle verbouwingen elke cm² van het huis. Bij onze echtscheiding is het huis aan Tineke toegedeeld. Inderdaad, *partir c'est mourir un peu*.

In de koop van een 400 jaar oud gebouw is onlosmakelijk begrepen de his-

torie van het gebouw en van het gebied. Het huis, het gehucht en het landschap daaromheen nodigt als vanzelf tot onderzoek naar de geschiedenis. De Franse buurtbewoners waren bij aankoop merendeels rond de 80 en bij hun overlijden wordt hun huis meestal bestemd tot tweede woning. Dit was voor mij aanleiding om (de sfeer van) het verleden te achterhalen en vast te leggen. Door het afnemen van interviews heb ik getracht die te vangen in korte verhalen, afgewisseld met een impressie over het heden. De afleveringen waren bovendien bedoeld als een bericht aan het thuisfront.

Een gesprek met Bouke en José Ylstra

Bouke en José waren de eerste Nederlanders in het *hameau* (gehucht). In 1971 werden ze eigenaar van het meest oostelijke huis. Kort voordien was de D265 nog een smal zandpad. Daarom hadden de bewoners van dit gebied in die tijd meestal een muilezel en een muilezelwagen. De weg werd ± 1970 geasfalteerd en daarna diverse keren (het laatst in 2002) verbreed. Nadat ze het huis naast het onze hadden gekocht verkochten Bouke en José in 1974 het huis aan Pim en Janneke van Boxsel. In 1973 kwam de oude mevrouw Mounier bij herhaling langs bij Bouke en José. Zij was toen eigenaar van ons huis. Ze ging naar een *maison de retraite* en bood Bouke het huis met complete inboedel (antiek) te koop aan voor FFR 11.000. Gelet op de toenmalige koers vertegenwoordigde dat een tegenwaarde van NLG 5.500. Uiteindelijk werd het huis door een makelaar gekocht, die er een nieuw dak opzette en het vervolgens voor NLG 30.000 doorverkocht aan Max Simonis. Van de inboedel maakte een kast deel uit die prompt NLG 18.000 opbracht. De schrijfster Marga Minco heeft enige tijd gewoond in het *hameau* Les Combes (1).

Nutsvoorzieningen

Een enkel woord over de nutsvoorzieningen. Elektra was hier van meet af aan. Telefoneren naar Nederland kon vanuit de kroeg. De tijd tussen het aanvragen van een gesprek en het tot stand brengen van dat gesprek was ten minste twee uur. Dit lijden werd in de regel verzacht door het nuttigen van één of meer consumpties. Water was een probleem. In het ravin naast het meest oostelijke huis kwam water naar beneden uit een hoger gelegen bron. De bewoners van het *hameau* waren aangewezen op het gebruik van dit *eau de source* (bronwater). De kwaliteit voldeed aan de eisen die aan drinkwater worden gesteld. Mij werd niet duidelijk of en hoe de

vroegere bewoners het water opsloegen. Volgens de lokale bevolking gaf de bron ook in de zomer genoeg water. Er was daarom minder aanleiding om water op te slaan.

In het *hameau* ontstonden discussies over het *eau de source*. Dit kan als volgt worden verklaard. Enerzijds leverde de bron steeds minder water, anderzijds legden de bewoners meer beslag op het water. Een voorbeeld van toenemend beslag op het water was de opslag van water bij elk van de huizen en de bouw van een zwembad door één der eigenaren. Die discussies hadden invloed op de relaties tussen de bewoners van het *hameau*.

Ondertussen was bij elk huis een opslag voor het *eau de source* gebouwd. In het *ravin* werd op enkele plaatsen een uitgraving gemaakt. Iedere eigenaar claimde zijn eigen uitgraving en in de betreffende uitgraving werd door elke eigenaar een slang aangebracht. De slang tussen de uitgraving en de opslagplaats van het water zorgde door het principe van valdruk voor het transport van het water uit het *ravin*. Max Simonis heeft de wateropslag (18 m³) met daar bovenop het gastenhuis bij ons huis gebouwd. De bouw van het gastenhuis werd betaald door zijn zuster; afspraak was dat zij daarom een gebruiksrecht van het gastenhuis kreeg. Max Simonis verbouwde voor ± NLG 150.000 aan ons huis. Vanwege een verhuizing bood hij het huis te koop aan. In die tijd was er weinig belangstelling voor. Het duurde daarom 3 jaar voordat Wim van Werkhoven in 1993 het huis kocht. In 1998 kon het *eau de source* worden vervangen door het *eau de la ville* (waterleiding).

Bouke en José wonen in het huis naast het onze.

- (1) Vanaf ons terras gezien is Les Combes het gehucht dat ‘boven’ de brug in Dunières-sur-Eyrieux ligt. De vertaling van Combe is: diepe vallei, diepe terreininzinking.

T-Day

Vandaag is het 14 juli; de dag waarop de inname van de Bastille in heel Frankrijk wordt herdacht. Een nationale feestdag voor alle Fransen en voor ten minste één buitenlander: Tineke. Want zij zou vandaag de dagindeling maken. Het werd dus een bezoek aan een regionale markt. In de krant wordt dat aangegeven met *vide grenier* of 'lege zolder': het betere tweelingbroertje van de vlooiënmarkt. En het was treffen want die dag waren er nog wel twee. Dat geen van beiden niet echt dichtbij was mocht de pret niet drukken: we moesten er heen.

Na enige tijd rijden arriveerden we in de plaats van de eerste markt. Het was inderdaad markt, het was nog niet bloedwarm, er woei een lekkere wind en er was aanbod te over. Kortom: alle ingrediënten voor geslaagde T Day. Probleem alleen was dat de Fransen zulke prijzen vroegen dat al spoedig de indruk ontstond dat ze in toch wel erg hoge mate verknocht waren aan de artikelen die ze te koop aanboden. De inkoopdriften van Tineke moesten zich daarom wel beperken tot zegge en schrijve één theepotje.

Zo'n bekende Franse hork

We namen rond het middaguur op een terras elk een regionale salade met een fles water. De Franse horeca kent inmiddels ook de regel dat wat vroeger een gulden kostte, thans een euro mag kosten. En de uitbater was zo'n bekende Franse hork. Toen ik vroeg waar het toilet was, kon hij natuurlijk niet antwoorden. Stom van mij dat ik de vraag stelde terwijl hij een nota aan het opmaken was. En als je met de eerste bezig bent, gaan nog veel nota's in één moeite door. Nadat de hele berg nota's was verwerkt had ik het idee dat hij nu zou kunnen overwegen mijn vraag te beantwoorden. Stom van mij, want als je nota's opmaakt dan hoor je vanzelfsprekend mijn bescheiden vraag niet. Hij keek dus enige tijd strak langs mij

heen het terras over. Nu wisten hij en ik beiden dat mijn positie letterlijk onder toenemende druk stond van mijn blaas. We wisten daarom beiden dat ik in afnemende mate in de positie was om even onverschillig en strak langs hem heen te staren. Tijd voor de witte vlag. Toen het moment was gekomen dat mijn vraag op een gunstig onthaal kon rekenen, was hij zo vriendelijk om wèl te luisteren en wees hij mij met één korte zin de weg naar het toilet.

Eén theepotje

Niet getreurd want er wachtte ons verderop nog een tweede markt. Er was ook daar markt, het was al tamelijk bloedwarm, er woei een zeer matige wind en er was aanbod te over. Kortom: wederom alle ingrediënten voor een behoorlijk geslaagde T Day. Probleem was dat de Fransen op deze markt zich lieten kennen als gehaaide handelaren: hier vroegen ze voor hun rommel nog meer dan op de eerste markt. Als we er in zouden slagen om onze oude rommel hier te verkopen tegen de gevraagde prijzen, maken we een redelijke kans om miljonair te worden, want met werken verdienen je het tegenwoordig niet meer. De prijsstelling moest volgens Tineke niet worden overdreven, dus we hebben op de tweede markt niets gekocht. Wel kwamen we nog twee jonge hondjes tegen. Voor Tineke natuurlijk niet te weerstaan en elk van hen was toch echt wel een waardige opvolger van onze Aldo. De vraagprijs bleek mijn redding: € 800 per stuk.

Kortom: voor het eerst hebben we twee markten bezocht waarbij tot ons beider verbazing Tineke met slechts één artikel thuiskwam.

Een brief van Janneke van Boxsel

Bedankt voor de informatie betreffende Salée. Dat van die naam van ons gehucht zal wel kloppen, want Pim en ik kwamen een man tegen op de berg die zich voorstelde als Monsieur la Pieze de Salée (of Pieze de la Salée) en vertelde dat het betreffende gehucht naar zijn voorouders was vernoemd.

Wat de bron betreft: die is, vóórdat de Hollanders er kwamen wonen, verkocht aan de schoonvader van M. Belleville. Het water ging dus eerst naar zijn huis en wat er dan van over was stroomde naar de gezamenlijke *citerne*. Hierin hadden we allemaal een slang hangen, óók Belleville, die het water door valdruk naar onze huizen bracht. In het begin had Belleville een tuinman die de *source*, die zich boven tussen de kersenbomen bevond, schoonhield. Later, nadat de tuinman ontslagen was, hebben Gerrit Tjeerdsma en ik nog vele malen de bron ontstopt, bladeren en aarde verwijderd, etc. Het mocht allemaal niet baten; aan het einde van de maand juni kwam er geen water meer in de *citerne*. Wél stroomde er via de vijver en het ravijn nog water naar een plek naast de garage van Belleville en zodoende hadden de lager gelegen huizen nog water. Wij moesten echter vele malen de brandweer laten komen, wat overigens iedere keer een ‘happening’ was omdat die met de sirene aan de berg opkwam. Het water was niet gratis maar ook niet duur n.l. FFR 100 per keer. Wel hebben we er eens gratis dooie muizen bij gekregen, het was dus beslist geen drinkwater wat zich in de tankwagen bevond.

Citaat uit een brief van Janneke van Boxsel.

Janneke woont in het eerste hoger gelegen huis links van de weg.

Toen ik met een Fransman in Saint-Vincent over Salée sprak, begon hij er direct over dat Salée het probleem kende dat er geen water was.

Een gesprek met Louis Terras

De familie Terras kent een lange geschiedenis met Le Buisson (1). De overgrootvader van Terras is in Le Buisson geboren in 1830. De grootvader is daar geboren in 1865. Deze twee generaties verbouwden wijn, *châtagniers* en graan. De familie Terras hield zijderupsen; vandaar de aanwezige moerbeibomen (2). De wijn was voor privé gebruik en voor de verkoop. Terras spreekt tevens van notenolie en van *huile de coza* (3).

Kersen en perziken

De vader van Terras is geboren op 1895 te Le Buisson; Terras is zelf geboren op 5 mei 1922 in Saint-Vincent. De vader van Terras huwde namelijk een vrouw uit Saint-Vincent, die daar een eigen boerderij had. Na de bruiloft ging het echtpaar op die boerderij wonen, zodat Terras daar is geboren. Vader en zoon verbouwden kersen en perziken. In 1962 is Terras weer in Le Buisson gaan wonen. Zijn vader lag ziek in Le Buisson en had verzorging nodig.

Rond het huis

Volgens Terras was het eten in die tijd beter dan in de huidige tijd. Zijn vader hield kippen, varkens, schapen, geiten en konijnen. Vis was toen nog ruim voorradig in l' Eyrieux. Daarnaast hield zijn vader nog een muilezel voor transportdoeleinden. Op het erf van Terras staan nog een *jujubier* (4) en een *néflier* (5).

Pas de femme à moi

Terras is altijd ongehuwd gebleven. Hij formuleert dat als volgt. *Pas de femme à moi*. Tijdens de tweede Wereldoorlog werd hij door de Duitsers gedwongen om 26 maanden in het buitenland te werken. Hij noemt Tsje-

chië, Oostenrijk en Boedapest. Na de oorlog is hij niet meer in het buitenland geweest.

Ancien lit de L'Eyrieux

In vroegere tijden was de boerderij 11 hectare groot; thans 7 hectare. Het verschil is het gebied L'Ove (6). Dit gebied ligt thans aan de overzijde van de rivier. Het komt er op neer dat de l'Eyrieux vroeger meer richting dorp liep. Als bewijs van zijn stelling toont Terras een oude kadastrale kaart waarop een tracé met de vermelding Ancien lit de l'Eyrieux (7) voorkomt.

Ontsluiting van het gebied

Terras toont mij een plaquette op de brug over l'Eyrieux bij Saint-Fortunat. Op deze plaquette is te lezen dat de brug werd gebouwd in 1885-1887. Volgens Terras werd de brug tegelijk met de huidige D265 aangelegd. Voordien werd l'Eyrieux in de winter met een bootje overgestoken. De passagiers trokken de boot zelf naar de overkant door op het schip aan een kabel te trekken. In de zomer werd de rivier overgestoken door van steen tot steen te stappen. Vóór de aanleg van de brug waren er op de rive droite geen andere wegen dan smalle wegen tussen de huizen. Goederen werden voordien vervoerd in korven op de rug van een muildier.

Iets over Salée

Salée ligt op een kruispunt van vier wegen. De eerste weg leidt richting Saint-Fortunat, de tweede richting Saint-Vincent, de derde loopt onder het huis van Belleville door richting Saint-Cierge-la-Serre (8) en de vierde loopt richting Les Terras. De ingang van de laatste weg is aan de voet van de cipres, na ons huis 50 meter de D265 op. Na een voettocht was het vroeger goed om even in Salée uit te rusten.

Terras weet te melden dat de mannen van Salée in de mijnen van Saint-Cierge-la-Serre werkten. Een werkdag in de mijn duurde 12 uur. De mannen vertrokken in de ochtend en kwamen laat in de avond terug. Het is Terras niet bekend wie bij afwezigheid van de mannen het land bewerk-

ten. De mijnen werden in 1914 gesloten. Er was sprake van de longziekte *silicose*. De oorsprong van de naam Salée is Terras duister. De naam zou van La-Pieze-de-Salée kunnen zijn afgeleid. Die familie had inderdaad grond in dit gebied. De grond van de familie Terras grenst volgens de oude kadastrale kaart aan de grond die volgens Terras eigendom van die familie zou zijn geweest. Terras toont mij desgevraagd het gebouw dat het kasteel van de familie La-Pieze-de-Salée zou zijn geweest. Dit is nu de receptie van de camping, die aan de overzijde van L' Eyrieux ligt, onmiddellijk vóór de plaats Les-Ollières-sur-Eyrieux (9).

Wat hier wordt opgemerkt over het geslacht Terras, geldt volgens Terras eveneens voor de andere families in deze buurt; dus ook voor bewoners van Salée. Terras veronderstelt dat de kleine ramen in de huizen van Salée verband houden met de koude winters. De mensen in Salée stonden goed bekend (*bonne réputation*).

Iets over de familie Mounier

De laatste Franse eigenaar van ons huis was de weduwe Mounier. De familie Mounier was protestant. Ongeveer de helft van de mensen in dit gebied was overigens protestant. Mounier had één zoon en één dochter. De zoon is jong overleden als gevolg van een ongeluk en liet geen kinderen na. De dochter is gehuwd met de heer Henri, een vrachtschipper op de Rhône. De dochter is recent overleden. Zij liet één zoon en waarschijnlijk twee dochters na. Het is hem niet bekend waar de kinderen Henri wonen.

Einde van de agrarische exploitatie

Louis Terras zal de laatste zijn die een landbouwbedrijf uitoefent op deze boerderij. Er is thans geen animo meer om dat bedrijf voort te zetten; het is immers te klein voor een lonende exploitatie. Daarbij komt dat het land bestaat uit terrassen in het land, zodat machinale bewerking van de grond onmogelijk is. Hij vindt het bijzonder spijtig dat hij de laatste telg van zijn familie is die dit land bewerkt. Het doet hem verdriet dat het land niet meer wordt onderhouden met als gevolg dat het verwildert.

Varia

Roland Orelle (schoonvader van Belleville) zou het huis in Salée hebben gekocht in ongeveer 1960. Het is Terras niet duidelijk waarom een huis met een dergelijke welstand is gebouwd in Salée. Daarbij komt dat het huis al gebouwd was, lang voordat de brug over l'Éyrieux werd gebouwd. Misschien een rijk geworden zijdeboer?

Het eerste huis in Salée links direct aan de D265 behoorde toe aan de familie Vialzac. Die familie heeft nog een eigen begraafplaats ongeveer 100 meter links voor Pelet. De huizen in Salée zijn gebouwd met stenen zonder scherpe kanten. Die stenen zijn daarom uit de rivier afkomstig en niet verzameld uit het terrein rond de huizen. Terras vraagt zich af hoe de stenen uit de rivier naar de hoger gelegen huizen zijn getransporteerd.

Terras woont te Le Buisson, Saint-Fortunat.

- (1) Vertaling van Buisson: struik, struikgewas, kreupelhout.
- (2) Zijderupsen worden grootgebracht op een dieet van bladeren van moerbeibomen.
- (3) Vertaling: koolzaadolie. Terras wist dat dit een van oorsprong Hollandse naam is.
- (4) Vertaling: jujubeboom. Hiermee wordt bedoeld op enkele soorten van het geslacht *Ziziphus* met roodbruine eetbare vruchten waarvan koeken worden gemaakt of die vaak worden gedroogd als dadels of tot limonade worden verwerkt. In het Verre Oosten sinds vele eeuwen gekweekt.
- (5) Vertaling: mispel. De verse mispel smaakt vrij wrang. Men laat de vruchten zo lang mogelijk aan de boom hangen en slaat ze daarna op totdat ze bruin zijn. Pas als ze beurs zijn, worden ze gegeten; in Nederland vaak na de eerste vorst. Zo rot als een mispel.
- (6) Vertaling: Eivormig.
- (7) Vertaling: Vroegere bedding van de Éyrieux.
- (8) Belleville heeft de weg afgesloten door in de doorgang onder zijn

huis een hekwerk te plaatsen. Naar verwachting zal hij over eniger tijd stellen dat het recht van weg door verjaring is tenietgegaan.

- (9) In de katholieke kerk van Saint-Vincent de Durfort vind je een bord met de tekst: *Sépulture de la Famille Lapize de Sallée*: Begraafplaats van de Familie Lapize de Sallée.

Machogedoe

Tineke en ik zijn vandaag vroeg opgestaan. We zouden 's ochtends de stad Orange bezoeken en 's middags wijn kopen. De eigenlijke reden was dat de tuinman het gras zou maaien, zodat het geraas van de maaimachine de hele dag de landelijke sfeer aantast. En dan kun je maar beter wegwezen. De nog meer eigenlijke reden was dat [T] en [E] met hun zoon [D] maandag zouden arriveren en dat we (lees ik) voordien het gras gemaaid wilden hebben. Omdat de tuinman alleen op donderdag tijd kon vrijmaken, moesten we op donderdag dus wel onze wijnslag slaan.

Nu het is kopen van dozen wijn altijd een ceremonie. Eén of twee dagen voordien bivakkeer ik op het terras met een goed glas, met mijn wijngidsen en met een kaart van de omgeving. Bij elke door de gidsen aangeprezen wijn zet ik een teken op de kaart en na verloop van tijd wordt zichtbaar waar we beslist moeten zijn. Gewapend met de nodige kennis komen we beschaafd aanrijden, proeven voor alle zekerheid nog wat en doen hier en daar met treffende zekerheid wat bestellingen. Kan eigenlijk niet misgaan. Zo niet deze keer. Tineke herinnerde zich haarscherp waar we enige tijd geleden bij de onderhandelingen over een tamelijk grote bestelling wijn een GRATIS leeg wijnvat bedongen. Dat was het betere werk voor Tineke's tuinplanten. En een tweede vat bij de bestelling van dit jaar. Klaar! Onzin dat gedoe met die wijngidsen. De keuze was gemaakt en stond vast. We gingen voor het gratis vat en zouden de wijn op de koop toenemen.

Om 7.30 uur moesten we ietwat onwennig opstaan. Weinig tijd voor het ontbijt en de tuinman arriveerde inmiddels. Wij op pad. Nu had ik gelezen dat je voor betrekkelijk weinig geld een apparaatje kunt huren waarmee je bij de *péage* door het poortje met een T kunt rijden. Door een sig-

naal van de apparatuur gaat de slagboom open. De nota ontvang je later. *Télépéage* dus. Dat moesten we volgens mij hebben! Met een meewarige blik op alle Hollanders die droevig genoeg in de rij proberen elkaar een plaatsje af te pikken, zouden we beschaafd doorzoeven zonder te hoeven wachten. Zo gezegd, zo aangeschaft. Inderdaad kunnen we nu alle files voor de péage omzeilen. De nota komt later en wordt automatisch van onze Franse bankrekening afgeschreven. Tineke staat meer onverschillig tegenover dit soort machokoopjes dan ik.

De stad Orange kent nog echte Romeinse monumenten. En er was ook een gewone markt maar dan wel met ongeveer 350 kraampjes. Goede combinatie van interesses. Tineke maakte een sprintje langs alle kramen. Lippenstiften geprobeerd en weet ik wat allemaal wel niet. Twee uur later hadden we toch echt alle kraampjes wel gezien. Op naar de Romeinen. Laat die nou toevallig grenzen aan de markt. Probleem was dat Tineke bij haar rondje van twee uur haar knie enigszins had geforceerd zodat we ons hebben moeten voornemen een andere keer voor de Romeinen terug te komen.

Ons unieke vatenarrangement

Na de lunch wachtte de wijnboer. Ik had onze komst ruim vooraf per e-mail aangekondigd en niets gehoord. Nu hoeft dat niet alles te zeggen. Een beetje Fransman beantwoordt immers bij uitzondering e-mails. De man bleek in de stoel bij de tandarts te zitten en de verkoopster wist niets van ons unieke vatenarrangement. Geeft niks hoor, op vriendelijk aandringen van Tineke heeft ze hem uit de stoel van de tandarts gebeld waarna hij er prompt mee akkoord ging dat we een leeg vat gratis zouden meenemen. We moesten nog wel wat dozen wijn bestellen. Ik heb een uitspatting gepleegd. Zes en dertig flessen wijn tegen een normale prijs en maar liefst zes flessen duurdere wijn. Tineke zit met de dure flessen in de maag. Zulke dure wijn kunnen we volgens haar niet zelf drinken; die moeten we dus wel weggeven. Tijd om de kinderen in de onderhandelingen in te zetten. We worden het er over eens dat we de flessen met de kinderen tijdens bijvoorbeeld Kerst zelf kunnen drinken. Meteen het apparaatje

bij de T poortjes op de péage uitgeprobeerd en ja hoor, het werkt prima. Vandaag eigenlijk niks gedaan. Paar uurtjes naar de markt geweest. Buren zoveel tmeer. De familie [B] gaat de huizen verkopen, maar dan moet eerst uiteraard de rommel het huis uit. Daarvoor was een ‘mannelje’ met een vrachtauto gehuurd. Bij de tweede vrachtauto laadde het mannetje een oude oliekachel op. Kennelijk vergeten na te gaan of er nog olie in zat. De weg is nu met een grote plas stookolie bedekt. En stinken dat het spul doet. We ruiken de stank zelfs in ons huis. De landelijke geur van gemaaid gras valt helemaal weg. Jammer.

Een gesprek met François Fréchet

Fréchet is geboren op 1 mei 1946 in Chauveterie (1). Hij heeft daar gewoond tot zijn 21e jaar. Hij woont nu in Avezac, de wijk van Saint-Fortunat die achter de tennisbaan ligt. Verder kende hij in Salée de families Vielzac, Garnier en Martin.

Over Salée

De mensen leefden op zeer bescheiden voet van de landbouw. Er was geen criminaliteit vanwege de sterke sociale controle. Tijdens de winter waren er twee of drie religieuze bijeenkomsten in één van de huizen van Ylstra.

Over ons huis

Fréchet komt ons huis binnen en vertelt dat de muur om de binnenplaats er vroeger niet was. Op de plaats van die muur bevond zich een houten wand met grote houten deuren. De gaten in de zuidwand van de binnenplaats waren bestemd voor balken van het dak aan de zuidkant boven de binnenplaats. Tussen dat dak en het huis was een onoverdekte gang naar de voordeur. Onder dat dak lag onder meer het brandhout. In de huidige badkamer werden konijnen gehouden. De masterbedroom was ook toen slaapkamer. In de woonkamer bevonden zich twee kamers; één voor de schouw en de ander rond de voordeur. In de schouw links (dus tegen de buitenmuur) was en is nog steeds een *réchaud*; het fornuis bevond zich rechts in de schouw. Boven de kamer was inderdaad een zolder, maar die diende volgens hem niet voor opslag van hooi. De kelder diende voor opslag van wijn. Op de percelen, die bij het huis horen, werden (ook door de familie Mounier) kersen, wijn en *châtaignes* verbouwd. Het inkomen werd verkregen uit de verkoop van die producten. Er bevonden zich vier ovens in Salée (2). Langs de weg, die achter ons huis liep, stonden moer-

beibomen; voor de deur van de kelder (thans keuken) stond een hoge moerbeiboom. De doorbraak tussen de woonkamer en de kelder (keuken) was er vroeger niet. Je moest van de woonkamer dus buitenom naar de kelder. Ergens op of naast het tweede terras stond nog een schuurtje.

Over de familie Mounier

Hij bevestigt wat Terras meedeelt over de familie Mounier en vult dit aan met het gegeven dat de dochter Germaine heet en de zoon Laurent. De familie Henri bezat een huis in Le Pouzin. Omdat zijn ouders op de Rhône voeren en de zoon Henri naar school moest, logeerde hij (vaak) bij mevrouw Mounier.

Diversen

Het geslacht Lapieze-de-Sallée woonde volgens Fréchet vroeger in het gehucht Celas. In Saint-Fortunat zou $\pm 60\%$ van de inwoners protestant zijn; in de omgeving van Salée zou nagenoeg iedereen protestant zijn.

Fréchet woont te Quartier Avezac, Saint-Fortunat.

- (1) Chauveterie is een gehucht bestaande uit (oorspronkelijk) drie huizen op enkele honderden meters afstand van Salée.
- (2) De oven bij ons huis zou er ongeveer hebben uitgezien als die op pagina 87 van *Ardèche autrefois*.

E-Day

De Fransen verdelen Frankrijk globaal in twee gebieden: het gebied boven en het gebied onder de mooi-weer-lijn. Die lijn verbindt globaal Lyon met Bordeaux. Ons huis staat onder Valence en dus duidelijk in het mooi-weer gebied. De echte Zuid-Fransen zouden denken, zo las ik afgelopen week in een column, dat het boven Valence ongeveer tien maanden per jaar winter is en dat het daar de overige maanden alleen maar regent. Wat kan er nu aan je geluk ontbreken met een huis met ruime historie in het mooi-weer gebied.

De romantiek van een huis in Zuid-Frankrijk

Een huis in Zuid-Frankrijk in het mooi-weer gebied, zo was onze eerste gedachte, hoeft aan slechts bescheiden criteria te voldoen. Het is daar altijd lekker warm, daarom leef je altijd buiten. En dan hoef je aan een huis toch geen hoge eisen te stellen. Een dak boven je hoofd is al heel wat. En dat het dak op enkele plaatsen lekt bij een stevige wind is inderdaad wat vervelend, maar dat mag toch de pret niet drukken. Het is en blijft immers een huis met veel charme want ruim 400 jaar oud. Eigenlijk past daar geen waterdicht dak bij. En het is alleen in het begin vervelend dat de stoppen doorslaan als je teveel energievreters tegelijk aanzet, want daar leer je mee leven: gewoon bijvoorbeeld de boiler in nachtelijke uren laden. Niks aan de hand dus. Beter gezegd: juist het contrast tussen de hectische wereld van de Randstad en de charme van de eenvoud van hier blijft boeien. En wat is er bijvoorbeeld plezieriger dan samen ouderwets gezellig de vaat met de hand te doen.

Een hoog kampeergehalte

Met enige regelmaat hebben we gasten. Met de beste bedoelingen worden

we dan verblijd met wijze adviezen. Zo sprak een familielid achteloos over een investering van ongeveer fl. 150.000 om de zaak goed bewoonbaar te maken. We waren recent eigenaar geworden en zweefden nog enigszins boven het huis. Dit was op dat moment teveel van het goede. Ik heb het gesprek zo kunnen sturen, dat mij een opsomming van al zijn minimale ingrepen bespaard is gebleven.

Hier bleef het niet bij. Het huis werd ook tijdens een tussenstop geïnspecteerd door een vriend. Voor een goed begrip moet ik erbij zeggen dat hij twee rechterhanden heeft en enigszins perfectionistisch is. Maar de term *een hoog kampeergehalte* is in ons huis blijven hangen. We gaan overigens nog steeds met hem om, zij het dat ik één onderwerp mijd.

De grote projecten

Ook in het mooi-weer gebied kan het wel eens regenen en/of koud zijn. Er is dus 'best wel' aanleiding voor enige projecten. Elk jaar starten we daarom een project. Ook al lekte het dak niet permanent, het bleef moeilijk dicht te krijgen. Er was daarom inderdaad aanleiding om het dak te vervangen en dan meteen maar te isoleren. De problemen met de waterleiding zijn verholpen en de septictank is vervangen. Dit is zowaar vlekeloos verlopen. Vorig jaar hebben we besloten om het aantal elektrische groepen uit te breiden. Teveel stroomafname op één stop doet stoppen springen en oververhitting van de elektriciteitsdraden door te forse stroomafname kan brand veroorzaken. Hoe onromantisch ook: inmiddels is onze stroommeter met het jaartal 1942 vervangen door een witplastic, eigentijds meetgebeuren. Nu moet het aantal elektrische leidingen worden uitgebreid. Beter is het om de elektraleidingen maar te vervangen. In oktober hebben we de nodige plannen uitgewerkt en het wordt dit jaar E-Day.

Een project in de praktijk

In de praktijk ligt dit wat lastig, want er moet niet alleen een installateur worden gevonden, hij moet ook bereid zijn om te komen. De eerste was

nooit thuis dus het overleg wilde niet vlotten maar hij had gelukkig e-mail. Twee maanden na de eerste e-mail en veel berichten later heb ik maar weer eens gebeld en ik had geluk: hij nam de telefoon zelf op. Nee, mijn e-mail berichten had hij niet ontvangen: zijn programma vernietigt automatisch alle berichten van een onbekende afzender. Na enkele maanden telefonisch overleg werd duidelijk dat het er dit jaar niet meer in zou zitten. De tweede installateur had zowaar tijd tijdens onze vakantie in april en kwam inderdaad langs. Tijdens dat bezoek bleek dat hij enkele uren voor ons had gereserveerd, terwijl ik toch elke keer duidelijk had gesproken over ongeveer een week werk. Maar hij wist in april te vertellen dat hij op 21 juni zou beginnen. Nu leek mij deze zo precieze planning wat aan de sterke kant. Bij een installateur kan immers altijd een spoedklus tussendoor komen. Maar je kunt hem moeilijk begin juni bellen met de vraag of hij inderdaad zijn woord houdt en 21 juni begint. Dan maar met de methode van de omweg. Half mei hebben we hem per e-mail bericht dat we hier enkele dagen eerder zouden arriveren, zodat hij desgewenst eerder kon beginnen. Maar een zichzelf respecterende Fransman reageert niet op dergelijk berichten, dus het bleef nog even spannend. Op 21 juni verscheen hij op tijd en hij heeft de hele dag gewerkt. De tweede dag heeft hij ruim 4 uur gewerkt; hij vertrok eerder omdat hij dat weekend een afspraak had. Bij het vertrek deelde hij nog achteloos mee dat hij de volgende week twee dagen op een andere klus zou zitten, zodat het karwei eind volgende week niet klaar kan zijn. Maar eind volgende week zit onze vakantie er weer op.

Situatie per heden

Inmiddels zijn alle grote projecten voltooid. Het dak is vervangen en op een enkele elektrische leiding na zijn de overige grote projecten achter de rug. De nagalm van 'een hoog kampeergehalte' is geheel verdwenen. Het huis had bij de aanvang een niet altijd dicht dak boven het hoofd, maar het is thans uitstekend te bewonen.

Een gesprek met Gérard Faure

En natuurlijk moet er op onze kennismaking worden gedronken. Het is per slot van rekening al elf uur 's ochtends. Faure schenkt een glas en ik mag raden wat hij aanbiedt. Het ruikt naar amandelen. Het is een mengsel van witte wijn en eau de vie waaraan suiker en bladeren van de perzikboom zijn toegevoegd. Hoe langer dit trekt, hoe beter. Wat we drinken is drie tot vier jaar oud. Een tweede glas moet kunnen, aldus Faure. Il n'y a pas de gendarmes ici. En voor Tineke krijg ik een andere fles mee om ook te proeven. De tweede keer serveert hij notenwijn.

Les racines

Faure is op 23 januari 1943 geboren in de slaapkamer van het huis waar hij thans in woont; hij heeft zijn leven lang in het huis gewoond. Zijn vader is geboren op 30 oktober 1902; zijn moeder op 5 april 1906; beiden zijn in de Ardèche geboren. Rond 1932 zijn ze naar Peyrette gekomen. Zijn ouders zijn inmiddels overleden.

Faure ging te voet naar de *école laïque* (niet-religieuze school) in Saint-Fortunat. Faure was protestant. De kinderen uit het naastgelegen gehucht Pelet gingen naar een andere school. Direct na het behalen van zijn *certificat d'étude*, hij was toen 14, ging hij aan het werk. Eerst bij diverse bedrijven in de buurt van het huis, later in een fabriek in La Voulte. Er waren meer mensen in de buurt die daar werkten. Ze reden bij toerbeurt met een auto naar La Voulte. Hij was in totaal 30 jaar in loondienst.

Je moest toen onder dienst als je 19 jaar en 6 maanden oud was en duurde in zijn geval 14 maanden. Faure is als militair in de volgende Franse koloniën geweest: Ivoorkust, Algerije, Senegal en Dakar. De reis naar Ivoorkust werd per boot gemaakt en duurde 25 dagen. Hij is altijd ongehuwd gebleven: *les femmes c'est pénible*.

Het huis van Faure

Het huis is volgens een inscriptie in een balk in de woonkamer gebouwd in 1766. Zijn ouders huurden het van bakker Crumière in Saint-Fortunat op basis van *moitié/moitié*: de ene helft van de productie was voor de grondeigenaar, de andere helft voor de bewerker van de grond. Crumière was volgens Faure de rijkste man van Saint-Fortunat; hij bezat een tiental boerderijen. Faure heeft het huis (toen een ruïne) met ongeveer 4 hectare in ± 1984 gekocht voor FFR 150.000. Hij heeft het zelf verbouwd. Het uiterlijk is gelijk gebleven; binnen zijn enkele muren gesloopt. Het bestaat uit een grote keuken, een salon met meubels uit echt vervlogen tijden en drie slaapkamers. De kleine vensters zijn vervangen door grotere met dubbele beglazing. Vroeger hadden de huizen kleine vensters tegen de koude en de hitte.

Iets over de streek

De streek was arm. Elk gezin hield een bescheiden veestapel, te weten 2 à 3 geiten voor de melk en de kaas; ongeveer 10 konijnen, 4 à 5 kippen en ongeveer evenveel hanen; een varken voor het vlees, de worsten en het spek. De kippen liepen vrij rond en werden niet bijgevoerd, dus (zoals Faure formuleert) een hoog rendement. Het houden van koeien was niet mogelijk omdat er te weinig gras groeide. Men kwam aan geld door de verkoop van perziken en kersen. *Châtaigniers* waren belangrijk voor de consumptie. Het brood werd vroeger zelf gebakken in een oven gebouwd tegen de buitenzijde van het huis. De moeder van Faure maakte jam van alles wat de natuur ons biedt; dus van peren, vijgen, perziken en kersen. In de jeugd van Faure ging zijn moeder twee keer per week naar Saint-Fortunat om daar de nodige inkopen (waaronder brood) te doen. Waarom brood in het dorp werd gekocht terwijl het huis de beschikking had over een oven wordt niet duidelijk. Aardappelen werden zelf verbouwd. De grond diende om te eten, aldus Faure.

Diversen

Over de familie Mounier weet hij niet veel te vertellen. Mevrouw Mou-

nier beschikte over een *poste TSF*: zij ontving radio. Dit was werkelijk een wereldwonder. Germaine Henri (dochter van Mounier) had inderdaad drie kinderen. Faure heeft recent contact gehad met de kinderen. Hij merkt op dat de winters vroeger veel kouder waren. Het was bepaald geen uitzondering dat het hard vroom en dat er 40 centimeter sneeuw lag. In het middelste huis van Ylstra werd tijdens de winter 2 tot 3 keer door een protestantse dominee een dienst gehouden. In de andere jaargetijden hadden de bewoners het daarvoor te druk. De bewoners stonden op bij het rijzen van de zon en waren altijd aan het werk. *La vie était dur.*

Faure woont te Peyrette, Saint-Fortunat.

Boer in de Ardèche

Vandaag zijn we op stap geweest. In Privas was een mini-file. Op het drukste kruispunt van de hele stad stonden namelijk leden van de vakbond te folderen met een mini-file tot gevolg. In de tijd dat mijn werkgevers mij uitmolken, had ik nog wel enige sympathie voor een dergelijk manifestatie. Thans denk ik daar ruim anders over. Tijdens de vakantie moet een hardwerkend mens nog in de file staan om te horen dat er in Frankrijk, met het hoogste tekort van de hele EG, niets ten nadele van de werknemers mag veranderen. Dat gaat zomaar niet. Ik zou mij warempel niet onbetuigd laten. Ik was (we stonden *after all* tegen mijn zin in de file en ik moest mijn tijd nuttig gebruiken) al aan het oefenen hoe ik in enigszins hakkeland Frans de man royaal zou overtuigen van het kwalijke en kortzichtige van zijn acties. Laat Tineke dit maar niet lezen. Word ik Nota Bene overgeslagen. Ik! Herkend als niet te bekeren kapitalist in een ietwat te grote en te dure buitenlandse Volvo. Discriminatie in mijn tweede vaderland en dat nog wel op twee gronden: én kapitalist én buitenlander.

Zorgwekkende inflatie

Nu was discriminatie mij niet onbekend. Aan buitenlanders worden niet zelden hogere prijzen berekend. Enige jaren geleden heb ik aan de onderkant van ons perceel enige bomen omgewerkt en in stukken gekregen. Wat gaat er immers boven het stoken van 'eigen' hout? Tot zover ging alles goed. Probleem was het naar boven dragen van die stukken. Met een dikke stam op de rug dus 's-avonds dikke voeten met pijnlijke rug en kon niet meer lopen, zitten of staan.

Komt tijd, komt raad. De volgende dag daarom gekozen voor een spiegelbeeldige aanpak: enige bomen aan de bovenkant van ons perceel omge-

werkt en in stukken gekregen. Probleem was nu het naar beneden sjouwen van die stammen. Dat betekent afremmen en komt qua inspanning op hetzelfde neer als naar boven dragen. Net toen ik de schaamte voorbij was en daarom welverdiend wel even wilde gaan zitten, kwam de buurman langs die vol bewondering zei dat hij groot respect had voor mijn pittige inspanningen. Tsja, dan kun je eigenlijk niet meer met een goed gevoel gaan zitten. Doorgelopen daarom; 's-avonds dus dikke voeten met pijnlijke rug en kon niet meer lopen, zitten of staan.

Goede raad bleek letterlijk duur. Ik naar een boer in Saint-Vincent-de-Durfort om hout te kopen. Nu vond ik een *staire* (plaatselijk maat) hout wel erg prijzig. Dus met de boer gesocialiseerd over onze gemeenschappelijke roots: zijn Franse boerenfamilie en mijn Nederlandse boerenfamilie. Ontroerende gesprekken; het voelde als vriendschap voor eeuwig. Hierbij paste toch wel een nette prijs. Daarom na ruim een uur lang maar eens gevraagd om een lagere prijs, waarop hij zei dat ik rijk was en hij het hout toch wel zou kwijtraken. Heb toen maar zonder blikken of blozen de vastgestelde prijs betaald en ben vertrokken met de auto vol hout. Dit jaar opnieuw hout gehaald bij die boer. Inflatie van de prijs van brandhout ligt hier zorgwekkend hoog. Heb in zoverre enige wraak genomen dat de boer dit jaar zonder relevante kosten (een biertje) het hout heeft bezorgd.

De stenen van Balazuc

John Merriman schreef *The stones of Balazuc* in 2003. Het werd in het Nederlands vertaald als *De stenen van Balazuc*. Balazuc ligt ook in de Ardèche, ongeveer 40 km ten zuiden van Privas. Merriman gaat uitgebreid in op de gulden boom, de broodboom en de wijnbouw. Met de gulden boom (*arbre d'or*) wordt bedoeld op de moerbeiboom; met de broodboom de *châtaigniers*: de tamme kastanjes waren het voedsel voor de armen. Vanwege de grote armoede in de Ardèche werd gestart met zijdeproductie. Dit leidde tot een periode van ± 30 jaar van welstand. De zijderupsen werden gevoederd met bladeren van de moerbeiboom. De rupsenziekte *pébrine* manifesteerde zich in 1849 met als gevolg de instorting van de zijdepro-

ductie. De wijngaarden werden in 1851 aangetast door de *oidium* (echte meeldauw) waarna in 1879 de *phylloxera* (druifluis) volgde. Dit was een fatale klap voor de lokale wijnoogst. Tenslotte tastte in 1875 de *encre* (inktziekte) de châtaigniers aan. Het zit de Ardéchois dus niet mee.

C'est la nature

Nu werden er in ons huis ook zijderupsen gehouden. Bij ons huis staat een tiental moerbeibomen in de vorm van een knotwilg. Omdat de stammen oud en enigszins hol zijn, moeten ze elke twee jaar worden gesnoeid. Dit om te voorkomen dat de bomen bij een grote storm zouden omwaaien. De eerste jaren deden Tineke en ik dat samen. Het was noeste arbeid, want het is niet alleen alle takken afzagen, maar daarna alle takken wegslepen naar een takkenstapel. 's-Avonds dus dikke voeten met pijnlijke rug en kon niet meer lopen, zitten of staan. Dit jaar doe ik het samen met de man die ons gras komt maaien. Een grote sterke man, we zijn dus in twee uur klaar. Er staan thans tien kaalgeschoren 'worstjes' in het landschap.

Probleem is thans dat de stammen van onze moerbeibomen wel erg hol worden. Nu vond ik vroeger het woord boomchirurg niet direct deel uitmaken van mijn vocabulaire. De tuinman deelde mij desgevraagd mee dat Edouard Chanel (zie zijn verhaal op pagina 35) alles zou weten over boomziekten. Ik wandelend naar Chanel om toch maar te vragen wat te doen met de stammen. Het gaat tenslotte niet om niets: het gaat om de instandhouding van het Franse cultuurlandschap en het behoud van de agrarische band van alle volgende generaties Holtman met dit huis. Dat mag eigenlijk wel wat kosten. Alleen een krent doet moeilijk. Chanel snapt dit kennelijk niet want hij gaat wel erg kort door de bocht. De bomen zijn 100 jaar oud en gaan daarom gewoon dood. Niks culture; *c'est la nature*.

Oogstfeest '07

In oktober oogst elke boer, zo ook ik was de gedachte. De beide notenbomen waren bij aankomst echter al helemaal leeg gegeten. Er onder ligt nog één aangepikte en leeggegeten walnoot. Toch leuk om te zien dat de noten

‘best wel’ aardige afmetingen hadden. Zal het daar dit jaar mee moeten doen; we moeten volgend jaar dus hier eerder zijn. De appels doen het zorgwekkend goed; idem druiven. Gevoel van tevredenheid, maar wat moeten we er nu mee? Morgen gaan we dan maar overheerlijke druivenjam maken in de kleuren wit en rood met een voorraadge appelmoes. Toch best wel een spannend bestaan hier dus.

Een gesprek met Marie Thérèse Gravin

Mevrouw Gravin heeft het huis gekocht in 1979 van mevrouw Blochiur, echtgenote van de heer Lapieze-de-Salée. De familie Blochiur bezat naast het huis te Selas meerdere huizen in het dorp. De aanleiding tot de verkoop was dat mevrouw Blochiur wilde verhuizen nadat de heer Lapieze-de-Salée samen met één van hun kinderen was omgekomen bij een auto-ongeval. Het huis heeft vier jaar te koop gestaan. Haar echtgenoot is lange tijd geleden overleden en werkte bij de aanleg van Grands Travaux. Er stonden 60 perzikkbomen rond het huis; dit duidde op een zekere welstand. De naam Selas is volgens haar afkomstig van het woord Celas (1). De gevelstenen wijzen uit dat het ene deel van het huis gebouwd is in 1660; het andere deel in 1730. Het exterieur van het huis zou nog hetzelfde zijn zoals het is gebouwd; er is later alleen een schuur bijgebouwd.

In de literatuur wordt een bron beschreven bij haar huis. Volgens haar lag deze bron tussen haar huis en de Eyrieux maar de bron zou niet meer bestaan. Het terrein tussen Selas en Salée heet *Fontaine Minerale*. Exploitatie van de daar gelegen bron was niet mogelijk; hij gaf te weinig water. Het terrein was niet in de koop begrepen en zou nog steeds eigendom zijn van de familie Lapieze-de-Salée.

De trein door het dal van de Eyrieux reed voor het huis langs. De naaste stations waren Saint-Fortunat (thans de receptie van de camping) en Baffy (waar de geitenkaas te koop is). Het huis was, voordat het spoor werd aangelegd, een *Relais du diligence*.

La Vierge a sauvé mes enfants

Het huis kent twee toegangswegen: één loopt langs de Eyrieux (over de oude spoorbaan) en de andere is een voetpad dat ligt tussen haar huis en

de D265 (2). Aan de voet van het voetpad is een kleine kapel gebouwd met enkele beeldjes. De kinderen van het echtpaar Lapieze-de-Salée zaten op een tractor die bij het passeren van een paard met ruiter van het voetpad is geraakt en naar beneden is gevallen. Uit dankbaarheid dat de kinderen ongedeerd bleven (*La Vierge a sauvé mes enfants*) werd de kapel gesticht.

Y vivre oui; en vivre non

In de tijd dat zij het huis kocht was er meer sociaal verkeer. Er was meer burenhulp en er waren meer avonden dat de mensen in de buurt elkaar bezochten, bijvoorbeeld bij de slacht van het varken. Er was *soupe perpetuelle*: ongeacht het moment van de dag was er altijd soep. Bij het brengen van een bezoek nam men iets nuttigs en betaalbaars mee: wijn, bloemen, champagne of iets dergelijks. Mevrouw heeft zeer incidenteel contact met bewoners van de streek.

De middenstand in Saint-Fortunat

Volgens mevrouw Gravin kende Saint-Fortunat toen zij het huis kocht twee slagerijen, twee bakkers, ten minste drie cafés, een kledingwinkel, een naaister, een winkel in huishoudelijke apparaten en een winkel voor werkondergoed. Het pand aan het plein naast de bakker met de tekst *Ne pas stationner* huisvestte de Coop Agricole: de verkoop van alle producten die nodig waren voor de landbouw.

Mevrouw Gravin woont te Selas, Saint-Fortunat.

- (1) Het woord Celas is echter in geen enkel woordenboek te vinden.
- (2) Het voetpad komt uit op de D265 ruim 100 meter na het huis van Louis Terras te Le Buisson

Het is ook nooit goed

Toen we het huis kochten, was het bekend dat de woning wel op eigen terrein stond, maar dat er hier en daar nog een perceeltje geen eigendom was. Die moesten en zouden worden bijgekocht. Je bent notaris of je bent het niet. Eén van mijn cliënten vindt het een prachtig verhaal: koopt een notaris een huis, is er iets met de grenzen aan de hand.

Inmiddels hebben we een tweetal extra perceeltjes in eigendom verkregen. We zijn nu al jaren bezig om de weg achter ons huis (deel tweede pad en deel eerste terras) van onze gemeente te kopen. De toenmalige burgemeester was er wel voor te vinden. Hij was zelfs al eens langs geweest, zover waren we al. Maar als gevolg van de benoeming van een nieuwe burgemeester moest de zaak van voor af aan worden opgestart. De nieuwe burgemeester wilde eerst nog eens langs komen om te zien waar het over ging. Dit had veel voeten in de aarde maar hij bleek uiteindelijk te overtuigen dat we het pad konden kopen. Maar omdat het pad de bestemming van publieke weg had moest het daarom vóór de levering nog aan die bestemming worden onttrokken. Het perceel maakte deel uit van een groter perceel. Voorwaarde van de gemeente was dat we dit perceel eerst lieten uitmeten door een officiële landmeter voordat de mogelijkheid van onttrekking kon worden onderzocht. Eerst alvast kosten maken en dan maar zien of de onttrekking lukt.

Inmiddels waren we jaren(!) verder. Tijdens onze vakantie in april is inderdaad de landmeter met een assistent geweest; de taak van de laatste was uitsluitend om met het andere eind van het meetlint te lopen. De gemeente was ook uitgenodigd en kwam eveneens met twee man sterk maar wel een half uur te laat. Nu is dat tamelijk gewoon hier, maar de landmeter en assistent hadden dat niet door. Zij bleken bij aankomst van de gemeente

ruim vertrokken. Gemeente droop daarom maar af. De landmeter zegde toe dat hij op kortste termijn de nieuwe tekening naar Nederland zou sturen.

Begin oktober ontvingen we inderdaad de tekening. Gewoonste zaak van de wereld dat het zetten en verwerken van één streepje op de bestaande kadasterkaart bijna een half jaar kost. Ik heb de tekening doorgezonden naar de gemeente en gezegd dat ik deze vakantie langs zou komen om over de voortgang van de onttrekking te spreken. Vorige week woensdag maar eens langs geweest. De stand van zaken was als volgt. Het voornemen tot de onttrekking wordt in het gemeenteblad gepubliceerd, daarna ligt het plan tot onttrekking veertien dagen ter inzage bij de Mairie en aan het eind van die veertien dagen komt een officiële man (een *commissair-enquêteur*) naar de Mairie om te horen wat de reacties zijn op de voorgenomen onttrekking. Hierna volgt een rapport van de *commissair-enquêteur* aan de gemeente waarna de gemeenteraad een besluit tot onttrekking moet nemen. Nu is een onttrekking in ons dorp nooit aan de orde, dus die officiële man moest eerst nog door de gemeente worden gevonden. Er is er één in Lyon (dus op 130 km afstand) maar dat zou nogal hoge reiskosten en veel betaalde uren opleveren; alles uiteraard voor rekening van ons. Er is er nu eentje gevonden een drietal gemeenten verderop. Minder reiskosten en betaalde uren dus.

Het is ook nooit goed

Het probleem is nu dat een dame op onze Mairie het project thans voortvarend aanpakt. Iets te voortvarend dus. Het had allemaal jaren geduurd en nu moest er maar eens iets gebeuren, zo vat ik haar mening samen. Onze burens zullen geen bezwaar maken tegen de onttrekking, maar waarom slapende honden wakker maken? Een publicatie om de onttrekking aan te kondigen nadat alle burens weer naar hun *maison primaire* vertrokken zijn, dus ergens in december, is wat mij betreft spoedig genoeg. Heb daarom plotseling geen enkele haast. Maar ja, dat kun je op de Mairie moeilijk uitleggen. Wel meegedeeld dat we bij terugkomst (ergens in

het voorjaar) graag een besluit willen zien. De mevrouw op de Mairie bleef tijdens het gesprek zorgwekkend actief.

En daarna ook. Want vandaag hangt met dik bijna lichtgevend oranje-kleurig plakband een aankondiging van het voornemen tot onttrekking van de weg aan de telefoonpaal naast ons huis. En ook vandaag ontving ik een e-mail bericht, gericht aan alle inwoners van de gemeente met e-mail, over de voorgenomen onttrekking. Onze buurvrouw [J] is net langs geweest om te vragen wat er precies op de telefoonpaal in heel officieel Frans staat aangeplakt. De zeer officiële tekst blijkt inderdaad niet te vertalen. Nu zijn deze week toevallig alle burens garriveerd, dus ieder is of wordt uiterlijk vanavond nog geïnformeerd.

Na 19 november volgt het rapport van de commissair-enquêteur. Het besluit van de gemeente mag aan het eind van dit jaar, begin volgend jaar worden verwacht. Daarna moet de notaris actie nemen voor een akte van levering. Kost hier meestal ook enkele jaren. Ben voor mijn gevoel nu in tijd ergens halverwege.

De koopsom van de grond bedraagt € 1 per m²; in totaal dus € 177 te vermeerderen met kosten landmeter, commissair-enquêteur, gemeente (aankondiging), notaris en kadaster; waarbij de gemeenteraad straks twee keer een besluit heeft genomen (verkoop en onttrekking). Toch weinig geld voor zoveel jaren zoveel afleiding.

Los van bovenstaande willen we nog twee percelen verwerven. Het ene is onderwerp van een discussie bij echtscheiding, dus dat duurt nog wel even en voor het andere perceel van 7,5 m² wordt € 100 gevraagd. Dit perceel is eigendom van een voor-vorige eigenaar van ons huis, die bij zijn verkoop (naar verluidt met opzet) enkele kleine perceeltjes heeft achtergehouden. Heb voor dat laatste perceel als openingsbod een fles champagne geboden.

Een gesprek met Edouard Chanal

Chanal is geboren te Pelet op 10 februari 1926. Hij heeft hier onderwijs gevolgd. In de praktijk betekende dit te voet naar de school van Saint-Fortunat (naast de huidige Mairie). Hij is vertrokken naar Vernoux-en-Vivarais toen hij 22 jaar oud was. In 1979 is zijn echtgenote gestorven na een ziekte van 25 jaar (multiple sclerose), waarna hij in 1992 weer in Pelet is gaan wonen. Tijdens zijn verblijf in Vernoux heeft hij gewerkt in de fruitbouw. Vóór het vertrek naar Vernoux heeft hij gewerkt bij de familie Mounier op de grond die bij ons huis hoort, zodat hij bekend is met de vroegere omstandigheden in Salée. In de tijd dat hij hier werkte was de grond in het hameau bebouwd met wijnstokken, kersenvomen, perzikbomen en châtaigniers. Chanal drukt dit als volgt uit: Alles wat de natuur ons geeft. Het werk was niet echt aan tijd gebonden; er was desgewenst tijd voor wat iemand bezig hield ook al was dit het roken van een sigaret. De bewoners van het hameau waren allen protestant. In het hameau woonden rechts van de D265 drie gezinnen; links woonden er vijf.

Over ons huis

Over de indeling van ons huis vertelt Chanal het volgende. De huidige badkamer diende als verblijf voor de geiten. Elk gezin hield ongeveer drie geiten; voor de melk en voor de kaas. Over de gehele woonkamer, dus ook boven het deel van de kamer dat grenst aan het voorraam, bevond zich vroeger een hooizolder (1). Onder de slaapkamer boven bevonden zich een keuken met wasbekken en enkele kleine slaapruidten. In de keuken stond, aldus Chanal, een ladder naar de hooizolder. Hij heeft nog gezocht naar een (andere) ingang van de hooizolder, maar is er niet in geslaagd die te vinden of zich die te herinneren. Boven het vuur in de schouw kon worden gekookt. Uit de schouw kon brandend materiaal worden overgebracht

naar de ruimte tegen de noordelijke buitenmuur om te koken. Het trappenhuis bestond niet. De weg van de kamer naar de kelder liep buitenom. De kelder werd onder meer gebruikt voor de opslag van de wijnvoorraad. De wijn was uitsluitend bestemd voor eigen gebruik. Per gezin werd ongeveer 600 liter (Chanal spreekt van 6 hecto) per jaar in vaten opgeslagen. De kinderen sliepen in de masterbedroom De zoon van de familie was metselaar en gebruikte de opslagruimte ook toen al voor opslag.

Het water werd gehaald uit de *fontaine* bij het meest oostelijke huis. Er was, ook in de zomer, geen gebrek aan water. De *étang* (vijver) diende als overstort van de *fontaine*. De toenmalige vijver was volgens hem groter dan de huidige. De elektriciteit werd aangelegd in ± 1931. Voordien werkten de bewoners met petroleumlampen.

De naam Salée

Over de naam Salée is Chanal duidelijk. De naam is een verkorting van de naam La-Pieze-de-Salée; een naam van een adellijke familie die in het verleden hier (het is hem niet precies bekend waar) heeft gewoond. Het *hameau* is bij verkorting naar die familie genoemd. In het *hameau* Celas (2) moet volgens hem nog een familie met een dergelijke naam wonen (3). Die zou het door hen bewoonde huis hebben geërfd.

Begraafplaatsen

Stellig is Chanal over het aantal privé-begraafplaatsen rond Pelet: het zijn er dertien. De mensen van Pelet werden ook in de buurt van ons huis begraven omdat dat gebied ook bij Pelet hoort. Het idee is een begraafplaats op eigen grond, gereserveerd voor één familie. Bij de verkoop van het familiebezit is de begraafplaats daarin niet begrepen. Hij wijst de begraafplaats aan van de familie Feroussier bij de cipres rechts van de weg (4). Veertig meter verder aan het bospad ligt aan de rechterhand, direct aan de voet van het pad, een *source*. Weer 70 meter verder ligt op een hoogte van 2,5 tot 3 meter aan de linkerkant een begraafplaats van de familie Monchal (5). Na ruim 50 meter verder rechts van de weg aan de voet van een

cipres (op de grens van de hoge en minder hoge bomen) ligt weer een begraafplaats; nu van de familie Bertrand. De laatste begraafplaats is niet in het terrein (aan stenen of een omheining) te herkennen. Chanal vertelt dat de grond, rechts van het bospad, als cultuurgrond werd bewerkt. Dit blijkt overigens uit het landschap door aanwezigheid van (resten van) *faïsses* (terrassen).

Diversen

De vader van Chanal heeft, vóór de militaire dienst van Chanal, nog gewerkt in de ijzermijnen (6) van Saint-Cierge-la-Serre. In de praktijk betekende dit dat hij elke ochtend en elke avond met een olielamp over de berg kwam van Pelet naar Saint-Cierge en vice versa. Zijn diensttijd viel in de eerste wereldoorlog. Daarna heeft hij niet meer in de mijnen gewerkt. Chanal vertelt dat hij (Chanal) de weg, die is aangelegd over de berg, heeft geopend.

Inmiddels hebben we Chanal weer naar zijn huis gebracht. Chanal kweekt zijn eigen (medicinale) kruiden en verbouwt zijn eigen wijn. De wijn wordt door hem versterkt met suiker en met *eau de vie*. Dit geeft een likeurachtig geheel met een hoog percentage alcohol. Uiteraard maakt hij ook grove worst in echte darmen. We nemen afscheid na de eigengemaakte wijn en worst uitgebreid te hebben geproefd.

Chanal woont te Pelet, Saint-Fortunat.

- (1) De ligging van de zolder is nog te volgen in de muur aan de westkant van ons huis.
- (2) Het hameau Celas ligt tussen Salée en Saint-Fortunat.
- (3) Bij de Mairi van Saint-Fortunat werd bevestigd dat het gebruikelijk was dat een gehucht werd genoemd naar de toenmalige eigenaar. Het kan ervoor worden gehouden dat de familie Salée naamgever is van het hameau. In de gemeente zouden nog steeds personen met die naam wonen.

- (4) Cypressen zijn bomen die je van oudsher bij begraafplaatsen ziet. Binnen een omheining staan twee staande stenen, twee ongevallen stenen (tekst aan onderzijde) en resten van een houten kruis. Ik citeer de tekst op één der grafstenen: *Ici repose Isabeau Léonie Feroussier, 21 septembre 1837, 11 juillet 1920, regrette de son marie en de toute sa famille*, verdere tekst onleesbaar.
- (5) Ommuurd terrein zonder herkenbare graftekens.
- (6) Janneke van Boxsel spreekt van de zilvermijnen; Chanal van ijzermijnen. De kaart 2937^F Série Bleue van het Institut Géographique National geeft *Mine Plomb Argentitaire* (Vertaling: lood- en zilvermijn). De afstand is hemelsbreed 2 kilometer maar de weg kent aanzienlijke hoogteverschillen.

Waar een mens het druk mee kan hebben

De telefoon in ons huis blijft een probleem. Er zijn hier namelijk vijf toestellen met elkaar gekoppeld, maar de koppeling levert sinds jaar en dag problemen op. Deze keer lag alles wel heel erg stil. Maandag dus maar in de lokale kroeg getelefoneerd, te beginnen met Orange. Die verwees resoluut door naar France Télécom. France Télécom wist het daarentegen absoluut zeker: dit was een probleem voor alleen Orange. Inmiddels vanwege de steeds zeer ruime wachttijden meer dan een uur gebeld en niet veel verder gekomen dan het bekende kastje en de muur. De buitentemperatuur maar meer nog de binnentemperatuur liep snel op. Enkele kroeggenoten, uiterst relaxed aan een vloeibaar ontbijt, ontbrak het zichtbaar aan invoelend vermogen. Je zag ze denken: *Il est fou, cet Hollandais*. Dinsdagochtend kwam 'onze man' van Orange. Na enige metingen en kleine reparaties moest hij er als gebruikelijk vandoor maar hij zou woensdag bellen wanneer hij tijd vrij zou kunnen maken voor een tweede bezoek. Frankrijk dreigt een beschaafde natie te worden, want én hij belde én hij kwam die dag. Dit is warempel nog nooit vertoond. Het probleem van de koppeling is die woensdag inderdaad opgelost door één toestel uit de koppeling te halen. Van louter vreugde dat afspraken niet alleen kunnen worden gemaakt, maar ook nog worden nagekomen en daardoor enigszins eufoor heb ik de timmerman maar eens gebeld. Hij moet nog enkele klusjes afmaken en hij beloofde prompt om de volgende avond te komen. Mijn enthousiasme voor de Fransen kende die avond geen grenzen: hoewel geboren en getogen Groninger voelde ik mij een avond lang Fransoos verbonden met de Fransen.

Het verzoeken van de goden

Dit bleek een drieste stap te ver en daarom het verzoeken van de goden.

De hele donderdag dus geen timmerman gezien. Als compensatie maar eens de elektriciën gebeld. Hij had een mechanische ventilatie ingebouwd maar ik kan geen startschakelaar vinden. Dat starten was volgens hem geen enkel probleem, want hij wist zeker dat die schakelaar ‘ergens’ onder de trap was gemonteerd. Ook een kwartier bellen bood geen soelaas. De stand van zaken is dat hij zeker weet dat er een schakelaar is en ik even zeker weet dat die er niet is. Maar we zijn er uit: zaterdagochtend komt hij mij de (niet bestaande) schakelaar aanwijzen.

Een groene muur

Essentieel voor ons huis is het uitzicht op de rivier. Probleem is dat tussen het huis en de rivier een perceel ligt dat eigendom is van iemand anders. Op dat perceel wassen zéér verontrustend snel groeiende bomen die in toenemende mate het zicht op de rivier beperken. Het fraaie uitzicht op de rivier verwordt tot een uitzicht op een groene muur. In mijn beleving zijn de bomen zo hoog als La Tour Eiffel, want ik zie bij elk bezoek een stukje rivier minder. Om zicht op de rivier te behouden wil ik al zeven jaar dat perceel kopen. Het komt er maar niet van, want de gevraagde prijs is een belemmering. Daarbij komt dat alle Ardéchois bekend zijn met de regel dat een buitenlander met een tweede huis wel geld moet hebben, maar dat de Ardéchois alle tijd hebben. Daarom duren de onderhandelingen hier altijd lang. Zie het maar als methode van onderhandelingstechnisch uitroken. De eigenaar zit regelmatig op mijn terras en drinkt met zichtbaar genoegen de bovenmodale wijnen die ik hem serveer. Ik kan onze onderhandelingen niet verstieren door slechte wijnen te presenteren. Als er enkele lege flessen om ons heen staan, lijkt het door mij hevig begeerde moment van overeenstemming binnen bereik. De eigenaar wordt tegen die tijd echter sentimenteel en vertelt dat hij erg veel van bomen houdt. Hij vreest dat we na overdracht enkele van zijn teer beminde essen omleggen. Alsof de Ardèche niet helemaal vol staat met essen! Eerst enkele mooie flessen legen, dan een meer dan schandelijke prijs vragen en tenslotte bezwaar maken tegen het omhalen van enkele gewone essen die

mijn uitzicht in de weg staan! Dit is teveel; bij zoveel dramatiek blijft een mens afhaken.

Het perspectief kantelde vorig jaar enigszins. De eigenaar en zijn echtgenote liggen namelijk in een moeilijke echtscheiding en ieder heeft geld nodig om de ander te bestoken. Het is daarom nodig om de grond van de hand te doen. Na het gebruikelijke rondje met de flessen wijn en nadat de buurman zijn ex enkele keren had geSMSt kwamen we er toch uit. Het volgende obstakel is de notaris want ook de afhandeling van een zaak van een collega duurt hier nogal lang. Meer dan een jaar later blijken we sinds midden vorige week toch eigenaar van het perceel te zijn. Opeens lijken die essen beduidend minder hoog. Gisteravond heb ik als nieuwe eigenaar de pas verworven 1270 m² bos maar eens geïnspecteerd. Er staat tussen de essen zowaar een mooie vijgenboom met veel vrucht. Bij die aanblik voelde ik me rijk.

Acht jaar later...

Het was, toen we het huis kochten, een enigszins romantisch idee dat een Frans vakantiehuis niet perfect behoort te zijn. Het is immers Frans en moest daarom een enigszins bevlogen onderneming blijven. Daarbij komt dat vakantie geassocieerd wordt met het doorbreken van de normaal vaste gang van zaken. Hieraan is inherent enige improvisatie, zoiets van de Franse slag. Aan de bevlogenheid zou afbreuk worden gedaan als bijvoorbeeld het dak niet een beetje zou lekken. Een echt dicht dak hoorde (we spreken thans over acht jaar geleden) immers bij een degelijk *Ferienhaus* in Duitsland. Inmiddels zijn de daken vervangen. Bij aankomst vorig jaar bleek dat geen van de daken ook maar één druppel had gelekt. Ideeën veranderen blijkbaar ook hier, want die constatering zorgde voor een stijging van het reeds goede humeur.

De aanwezig elektrische leidingen werden door een vriend afgedaan met 'Een hoog kampeergehalte'. Dit hebben we, wel enigszins geschokt, maar als een niet ter zake doende opmerking van zijn kant gekwalificeerd. Omdat we immers wisten welk apparaat op enig moment stroom afnam, konden we zeer goed voorkomen dat vanwege de overbelasting van het net je de stoppen om de oren vlogen. Ook hier is de bevlogenheid uitgebannen: de vervanging en uitbreiding van de elektriciteit is een feit. Vorig jaar, een week vóór onze aankomst, heeft de electricien zijn werk afge maakt, zodat de verlengsnoeren en dergelijke zijn opgeborgen.

Leidingwater is hier nogal prijzig. Daarom hebben we de toevoer en overloop van de reeds aanwezige waterkelder vorig jaar (de dag voor ons vertrek) nog laten repareren. Bij onze laatste aankomst bleek de kelder tot aan de nok gevuld met 'gratis' regenwater. Tineke besproeit uiterst royaal om de dag alle planten, ook na de afkondiging door het waterleidingbedrijf van restrictief gebruik van leidingwater.

Het e-mailverkeer was sinds jaar en dag enigszins zorgelijk. Het vereiste enige handigheid om de zaak in de lucht te houden en dan nog liep alles uiterst traag. Maar het was toch vakantie en we hadden daarom alle tijd. Ook hier kanteelt het perspectief. Het afgelopen jaar heb ik ADSL kunnen realiseren en is een router met WiFi geïnstalleerd. Nu tussen de computer en de router een draadloze verbinding bestaat kan ik berichten vanaf het terras verzenden en ontvangen.

De tegels in de keukenvloer blijken aan vervanging toe. De vriend 'van het kampeergehalte' raadde aan (alles ligt immers open) om dan tegelijk vloerverwarming aan te leggen. Bij met het schrijven van deze tekst wordt de keuken onderhanden genomen. Er wordt een elektrische vloerverwarming aangelegd en een afvoer ingegraven voor de vaatwasser waarna de nieuwe tegels worden gelegd. De vaat wordt nu machinaal gedaan. Ten slotte wordt mechanische ventilatie aangelegd terwijl het koken op flesengas wordt vervangen door elektrisch koken.

Een huis is nooit af. Wel zijn hiermee de grote klussen geklaard. Het wordt nu tijd voor of rustige vakanties (voorkeur Tineke) of voor de aanschaf van een oude boerderij aan een beekje (mijn voorkeur). We zijn er nog niet uit dus het zal nog wel enige tijd deze plaats blijven.

Pays d'Ardèche, Les Boutières

Onder de titel *Pays d'Ardèche, Les Boutières* verscheen in 2003 een boek in de serie *Memoires d'Ardèche et Temps Présent*. Om de verhalen van mijn streekgenoten in een breder perspectief te plaatsen en in aanvulling op die verhalen neem ik enige informatie uit dat boek.

Het eerste hoofdstuk handelt over de kwaliteit van de grond (slecht land) en over de volksaard van de vroegere bevolking van Les Boutières. De vroegere inwoners waren ruw en koppig, opvliegend bij het minste of geringste, gewelddadig als hun drift was gewekt, wraakzuchtig, snel met het trekken van messen en met schieten (*prompts à jouer du couteau et à faire parler la poudre*). De mijnen van Saint-Cièrge produceerden als belangrijkste product zink en zilver. In totaal werd ongeveer 9.068 ton zinkblende waarvan 50% zink en 161 ton loodglans waarvan 60% lood gewonnen. De hoeveelheid gewonnen zilver wordt niet vermeld. Er wordt gesproken over winning van *galène argentifère* (850 gram zilver per ton erts), *pyrite* (ijzerkies) en diverse andere soorten erts. De mijnarbeid werd beëindigd op 20 maart 1909.

Het begraven in eigen grond wordt uitgebreid besproken. Het verschijnsel is terug te voeren op de weigering van de katholieke kerk om andersdenkenden te begraven op het katholieke kerkhof. *Les inhumations en propriété privée* werden wettelijk geregeld door het *décret* van 23 juli 1804, zoals sindsdien herhaaldelijk gewijzigd. Vandaar dat een dergelijk graf ook wel *cimetière de Napoleon* wordt genoemd.

Ook de terrassen in het land (*faïsses*) worden besproken. Duidelijk is te volgen dat de bebossing toeneemt als direct gevolg van de afnemende landbouw.

In Saint-Fortunat hadden de heren van La Tourette hun wijngaarden in de buurt Cellier. Hun witte wijn was vermaard zoals die van Ollières en die van Beauchastel. Er wordt geschreven dat de druiven van een uitzonderlijke zon genoten.

De stenen van Balazuc

John Merriman schreef in 2002 *The stones of Balazuc* (1), in 2003 in het Nederlands vertaald als *De stenen van Balazuc*. Hij gaat uitgebreid in op de gulden boom, de broodboom en de wijnbouw. Met de gulden boom (*arbre d'or*) wordt bedoeld op de moerbeiboom; met de broodboom de *châtaigniers*: de tamme kastanjes waren het voedsel voor de armen. Vanwege de grote armoede in de Ardèche werd gestart met zijdeproductie. Dit leidde tot een periode van ± 30 jaar van welstand. De zijderupsen werden gevoederd met bladeren van de moerbeiboom. De rupsenziekte *pébrine* manifesteerde zich in 1849 met als gevolg de instorting van de zijdeproductie. De wijngaarden werden in 1851 aangetast door de *oidium* (echte meeldauw) waarna in 1879 de drijfvluis (*phylloxera*) volgde. Dit was een fatale klap voor de lokale wijnoogst. Tenslotte tastte in 1875 de *encre* (inktziekte) de *châtaigniers* aan.

Enkele conclusies

De bewoners in het gebied rond Salée waren merendeels protestant. Dit blijkt niet alleen uit de interviews, maar ook uit het grote aantal privé kerkhoven rond de huizen; dit vanwege het verbod om niet-katholieken op het kerkhof te begraven. De streek was armoedig. Er werd op kleine schaal geproduceerd. Mechanische bewerking van de grond was niet mogelijk vanwege de kleinschaligheid en vanwege de *faïsses* in het landschap. De *hameaux* waren zelfvoorzienend. Het is denk ik juister om te zeggen dat de *hameaux* vanwege de armoede in hoge mate zelfvoorzienend moesten zijn. Binnen de gemeenschap bestond een taakverdeling. In het ene huis stond de centrale wijnpers, het andere huis had ruim water; in een ander huis werden religieuze bijeenkomsten behouden. Ook al zou er een muur rond het dorp zijn gebouwd, ze zouden ze het nauwelijks hebben gemerkt, aldus citeer ik een Fransman die in Saint-Vincent (het eerstvolgende dorp) woont. Vroeger werd er wijn verbouwd in de Ardèche. De wijnbouw moest eind 19e eeuw worden beëindigd vanwege de druivenluis. De kweek van zijderupsen is eveneens beëindigd; het bleek niet meer lonend. Het verbouwen van kersen is vervangen door de verbouw van perziken. Maar ook de ver-

bouw van perziken loopt vanwege de kleinschalige verbouw op zijn einde. Gehuchten met vroeger een agrarische bestemming hebben noodgedwongen thans een andere bestemming (3). Een voorbeeld: het maken van kazen van geitenmelk door Marc Autrand in Baffie, Saint-Vincent. De jongeren zoeken sinds jaar en dag hun heil buiten de Ardèche. Gevolg is dat de bevolking in de meeste gebieden van l'Eyrieux veroudert.

De zijderupsen werden door de bewoners opgekweekt (4). De zijde werd tot draden verwerkt in een tweetal zijdefabrieken te Saint-Fortunat. De verdere bewerking gebeurde in Lyon. In de Vallée de l'Eyrieux waren daarvoor overigens geen faciliteiten. Verdedigd wordt dat de zijdefabrieken nog enige welstand boden met als gevolg dat er voor de bewoners hier minder noodzaak bestond om weg te trekken.

Het kan ervoor worden gehouden dat de naam Salée een verkorting is van de naam van het geslacht dat vroeger eigenaar was van het gehucht: te weten het geslacht Lapize-de-Sallée (5).

- (1) Balazuc ligt hemelsbreed ongeveer 50 kilometer ten zuiden van Saint-Fortunat-sur-Eyrieux. De Nederlandse versie wordt niet meer geleverd maar is nog wel te koop op bijvoorbeeld Marktplaats.nl; de Engelstalige versie is nog beschikbaar.
- (2) In 1931 produceerde het gebied van l'Eyrieux 23,8% van de nationale consumptie van perziken. Omdat het gebied van l'Eyrieux dichterbij Parijs lag dan de concurrerende gebieden in het zuiden, en vanwege het snelle transport per trein konden goede prijzen worden gerealiseerd.
- (3) In *Pays d'Ardèche, Les Boutières* worden op pagina 119 in dit verband genoemd de hameaux la Traverse en Mastenac (beide bij Dunière). Aangenomen kan worden dat hetzelfde geldt voor Salée.
- (4) In de ijzeren pot op ons eerste terras, waarin thans oleanders staan, werden de cocons gekookt waarna de draden konden worden geoogst.
- (5) In *Pays d'Ardèche, Les Boutières* wordt op pagina 212 gesproken van l'*ancien domaine des Lapize de Sallée*. Onderkend moet worden dat het gehucht Salée heet.

